

VINT ANYS DE LA MORT DE JEAN-PAUL SARTRE

L'ombra de Sartre

POL COSTA

Lluny del Père-Lachaise, el mausoleu parisenc per excel·lència, el cementiri de Montparnasse no atrau gaire turistes, segurament perquè és massa gran i massa poc romàntic però, sobretot, perquè és una font de frustració pels mitòmans

A l'entrada, un mapa fet amb bona voluntat però sense traça intenta guiar la recerca de morts cèlebres. Feina inútil: buscar Emil Cioran és una aventura, trobar-hi Julio Cortázar un miracle. Només una làpida blanca, just al costat de l'entrada, sense cap símbol, es fa inevitable, fins i tot pels parisencs que fan servir el cementiri de dreuera cap al sud: és la tomba de Simone de Beauvoir i Jean-Paul Sartre, mort el 15 d'abril d'ara fa 20 anys.

Al cementiri, quan era viu, o, ara, vint anys després de la seva mort, Sartre és la pedra amb la qual França sempre ensopega. El tòpic diu que l'aniversari de la mort d'algu el torna a posar d'actualitat. El cas de Sartre, com en tantes altres coses, és excepcional. De fet, el filòsof no ha deixat de formar part de la vida cultural, social i política francesa: Sartre es declina en tots els tons, del sartròleg, es-

pecialista en Sartre més o menys objectiu, al sartrià, fidel seguidor del mestre, passant pel sartròfil i, naturalment, pel sartròfob, una espècie particularment agressiva.

Què en queda, de Sartre, vint anys després de la seva mort? El teatre? La ficció? La filosofia? El compromís polític? El debat continua obert, sobretot després de la publicació de la biografia monumental de Bernard-Henry Lévy, *Le siècle de Sartre, une enquête philosophique*, 648 pàgines apassionades sobre "l'home-secle". L'eslògan de Lévy és clar: "Justícia per a Jean-Paul Sartre". Es tracta de tornar l'autor de *L'être et le néant* allà on pertany, el món de la filosofia, el terreny legítim que l'activitat política i la polèmica han amagat darrere una cortina de fum. Si durant els darrers 20 anys Sartre ha estat víctima d'un complot del silenci, és, diu Lévy, a causa de la seva glòria que, com en el cas d'André Malraux o de Louis Aragon, ha acabat per eclipsar la seva obra.

TEORIA DE LÉVY

Lévy, un dels fundadors de la *nouvelle philosophie*, reprèn la teoria gairebé clàssica dels dos Sartres. D'una banda, l'humanista, el filòsof, l'individualista, l'autor de *L'être et le néant* i de *La nausée*. De l'altra, l'intel·lectual compromès, el Sartre dels manifestos, l'amic dels comunistes i dels rebels del 68, l'home que, després del seu primer viatge a l'URSS el 1954, declara a *Libération* que la llibertat de crítica hi és total. És justament aquesta història, "dolorosa" segons Lévy, dels errors de Sartre el que l'ha convertit en un personatge controvertit. Els seus detractors no haurien pogut

Sartre i Beauvoir, una parella mítica

perdonar-li mai les traïcions ideològiques, els canvis de rumb, els manifestos a tort i a dret, la fe cega en idees indefensables. Si, com deia no fa gaire Pascal Bruckner en aquestes mateixes pàgines, el compromís polític dels intel·lectuals és una autèntica malaltia francesa, Sartre n'hauria estat la primera víctima. De fet, la polèmica al voltant de Sartre es resumeix en aquesta dicotomia entre el Sartre filòsof i el Sartre social, el misteri d'una doble vida intel·lectual i política difícils de conciliar.

Pel que fa a l'obra filosòfica, tampoc hi ha acord. Lévy defensa la idea del precursor, del pensador indispensable que prepara el camí que prendran més tard Foucault, Lacan i Deleuze. A l'altre extrem hi ha els qui consideren Sartre com un autor massa filosòfic per als profans i, a la vegada, massa poc per als filòsofs. A mig camí queden les obres literàries, com *La nausée*, *El mur* i, sobretot, *Els mots*, potser l'únic llibre que gaudeix, en l'eterna batalla entre idòlatres i

detractors de l'autor, d'un consens general. Publicat el 1964, pocs mesos abans que Sartre renunciés al premi Nobel, aquest relat, barreja de ficció i autobiografia és, encara avui, un dels seus llibres més llegits.

Lévy no és l'únic que s'interessa a l'obra de Sartre. Les llibreries franceses s'inunden a poc a poc d'assaigs i de biografies que intenten aclarir, des de tots els punts de vista possibles, el misteri del filòsof. Pel lector sartròfob el millor és començar per *L'adieu à Sartre*, un volum que inclou, entre altres textos, la reedició del *Testament de Sartre*, publicat per primera vegada el 1987. L'autor, Michel-Antoine Burnier, convertit al culte de Sartre quan tenia només vint anys, ha acabat cremant el seu ídol de joventut. El *Testament* és, de fet, una paròdia cruel i provocadora del mestre, l'expressió d'una relació d'amor-odi que el mateix Burnier reconeix quan afirma, en to irònic, que és tan impossible ser sartrià com no ser-ho.

En un registre més acadèmic, Olivier Wickers dedica el seu primer llibre a les tres "aventures" de Sartre (*Trois aventures extraordinaires de Jean-Paul Sartre*), és a dir, als tres moments claus de la seva vida: l'escriptura gairebé compulsiva durant la segona guerra mundial, quan l'escriptor "es posa a prova escrivint deu hores al dia" (els *Carnets de la drôle de guerre*, publicats després de la seva mort), la reflexió sobre la infància que suposa *Els mots* i

els tres volums de *L'Idiot de la famille*, l'intent inacabat de biografia total de Gustave Flaubert, escrita durant els anys d'efervescència política.

ERRORS O COHERÈNCIA

L'assaig de Benoît Denis, *Littérature et engagement: de Pascal a Sartre*, intenta explicar com els compromisos polítics de Sartre no s'han de considerar com "errors", sinó que formen una part coherent de la seva concepció de la literatura. En la mateixa línia, *La cause de Sartre*, de Philippe Petit, defensa la separació entre l'obra i les idees polítiques i reivindica, com Lévy, el Sartre filòsof. Finalment, *Les amants de la liberté*, de Claudine Monteil, recull el testimoni de Simone de Beauvoir, l'eterna companya de Sartre, que explica com, tot i els manifestos, els escàndols i els problemes personals, els dos escriptors van poder construir, cadascú per la seva banda, tota una obra.

Sartre, doncs, per a tots els gustos. El debat, que barreja a la vegada reflexions filosòfiques, idees polítiques, polèmiques literàries i retrets personals, continua obert. No fa gaire, el *Nouvel Observateur* preguntava a Claude Lanzman, cineasta, amic personal del filòsof i actual director de *Les Temps Modernes*, la revista que Sartre va fundar el 1945, si encara era fidel al mestre. "Diguem-ne -va respondre- que m'esforço per mantenir un nivell raonable de no infidelitat". Fidels o infidels, amics o enemics, ningú pot escapar, vint anys després de la seva mort, a l'ombra de Jean-Paul Sartre.

Sartre i Beauvoir, l'eterna parella

► Beauvoir passarà a la història gràcies a *El segon sexe* (1949) i *Els mandarins* (premi Goncourt el 1954), però també per haver estat l'eterna companya de Sartre. La "gran sartrosa", com l'anomenaven despectivament els seus enemics, coneix el filòsof el 1924, als 16 anys. La mítica parella representa, sobretot a partir dels cinquanta, una forma d'alliberament de les obligacions del matrimoni. Tothom coneix les amants de Sartre, els amors de Beauvoir, però, sense haver viscut mai junts, tots dos sabran organitzar-se una vida en parella, feta d'amor i d'afinitats intel·lectuals. Les llargues converses, els viatges arreu del món, sobretot als països comunistes, van conformant una imatge d'harmonia eterna, gairebé d'un ésser amb dos caps, l'un s'inspira de l'altre, i a l'inrevés. Els desacords, com quan, poc abans de la seva mort, Sartre sembla renegar de les seves idees influït per un jove maoista, no aconseguiran desfer mai els lligams. Quan Sartre mor el 1980, la imatge de Beauvoir llançant una rosa al fons de la tomba la consagra com a vídua oficial. Avui, els tres volums de l'autobiografia de Beauvoir són un testimoni d'època, una reflexió vital i, sobretot, una manera diferent d'apropiar-se a la vida i l'obra de Sartre.

El mite existencialista

► El 1945 l'existencialisme apareix amb força a l'escena cultural francesa. La generació de postguerra descobreix Sartre, el "filòsof de la llibertat", que atrau una joventut amb ganes de destruir dogmes i començar de zero. La filosofia de l'existència (que Sartre acabarà anomenant, tot i les seves reticències, existencialisme) afirma que l'home no té cap destí predeterminat i està condemnat a ser lliure. Des de la publicació de *L'être et le néant*, el 1943, marxistes i catòlics s'hi oposaran amb virulència. Però és amb la popularitat creixent de Sartre (gràcies a l'obra de teatre *Huis Clos*, el 1944, i a la conferència *L'existencialisme és un humanisme*, pronunciada un any més tard) que els "troglodites" de Saint-Germain-des-Prés, com els qualifica la premsa, seran l'objectiu de les còleres.

Els sartròlegs situen l'origen del mite el 1947, amb la publicació d'un article on el periodista Jacques Robert descriu l'existencialista com un ésser que viu d'hotel en hotel, es passa la nit

ballant *be-bop* a les caves de jazz i porta sempre a la butxaca *Escopiré sobre les vostres tombes*, de Boris Vian. El mateix any, el *Samedi Soir* explicava el dia d'un existencialista: "De 11 a 1, bany de sol al Cafè de Flore; a la 1, dinar, normalment a crèdit, en un dels bistros del barri; de 2 a 6, cafè, al Cafè de Flore; de 6 a 6.30, treball en una de les habitacions d'un dels pocs existencialistes que en poden pagar una; de 6.30 a 8, Cafè de Flore; de 8 a mitjanit, Bar Vert; de mitjanit a 10 del matí, Tabou". Tot i les exageracions, la premsa contribuirà a la construcció del mite existencialista, entès com una barreja de filosofia, estil de vida i religió, sinònim sovint d'anarquia i marginalitat. Al voltant de la figura totèmica de Sartre, tot un grup de gent es traslladarà a Saint-Germain. Cap al 1948 l'existencialisme comença a perdre força però durant tres anys s'haurà convertit en una moda intel·lectual i haurà convertit Sartre, Saint-Germain i el "troglodites" en un autèntic mite.